

Primjena elektroničkog nadzora u kaznenom pravu u pojedinim europskim zemljama

Aljinović, Nevena

Source / Izvornik: **Policija i sigurnost, 2023, 32, 143 - 167**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.59245/ps.32.2.5>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:227:802769>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

SVEUČILIŠTE
U
SPLITU

SVEUČILIŠNI
ODJEL ZA
FORENZIČNE
ZNANOSTI

Repository / Repozitorij:

[Repository of University Department for Forensic Sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

NEVENA ALJINOVIĆ*

Primjena elektroničkog nadzora u kaznenom pravu u pojedinim europskim zemljama

Sažetak

Elektronički nadzor specifičan je modalitet praćenja nad provođenjem alternativnih sankcija, odnosno nadzor nad mjerama opreza ili mjerama prisutnosti okrivljenika u postupku, način izvršenja kazne zatvora ili pak, per se, alternativa kazni zatvora. Unatoč širokom afirmativnom trendu upotrebe elektroničkog nadzora u raznim fazama kaznenog postupka, nisu ga prihvatile sve zapadnoeuropske zemlje, što sugerira da različite kulturne tradicije, ustavne konfiguracije i posebna nacionalna iskustva uvelike utječu na obrasce njegove provedbe. U pojedinim europskim jurisdikcijama koje primjenjuju elektronički nadzor postoje mnoge razlike u njegovoj implementaciji, ali s obzirom na njegovu zastupljenost, može se konstatirati da elektronički nadzor nije kvantitativno relevantna mjera. Također, unatoč predviđenom zakonodavnom okviru, pojedine zemlje nemaju praksu pribjegavanja navedenome modalitetu nadzora.

Ovaj rad ima za cilj analizirati i ocijeniti pristup elektroničkom nadzoru u pojedinim europskim zemljama raznim modalitetima njegove primjene u svim fazama kaznenog postupka. Primjenom teorijske metode analizirana je relevantna komparativna literatura u pogledu predmetne materije te se autorica referira na rezultate prijašnjih istraživanja koja su provedena u odnosu na razne aspekte elektroničkog nadzora i njegove korelacije s recidivizmom. Također, upotrebom normativne metode omogućen je uvid u zakonodavno uređenje predmetnog instituta, ali i u primjenu u praksi koja se kreće od mrtvog slova na papiru (npr. Hrvatska), preko normativne suzdržanosti (npr. Njemačka) do širokog dijapazona korištenja u raznim fazama kaznenog postupka i modifikacije primjene (npr. Engleska/Wales, Francuska, Belgija, Nizozemska).

Ključne riječi: elektronički nadzor, alternativne sankcije, alternativa kažnjavanju, alternativne mjere u zajednici, kazneni postupak.

* dr. sc. Nevena Aljinović, poslijedoktorandica na Sveučilišnom odjelu za forenzične znanosti Sveučilišta u Splitu, Split, Hrvatska.

1. UVOD

Porast zatvorske populacije popraćen prenapučenosti zatvorskih kapaciteta rezultirao je pojačanim interesom za alternativama institucionalnom zatvaranju počinitelja. Jedna od njih koja je privukla veliku pozornost bila je korištenje elektroničkog nadzora. Njegova inicijalna upotreba bila je primarno orijentirana na zabranu počinitelju da napušta dom tijekom određenog razdoblja (*detention*). Opus primjene poslije je proširen i na ograničenje počinitelja u kontekstu suzdržavanja od posjećivanja određenih mjesta ili približavanja određenim osobama (*restriction*), da bi se konačno elektronički nadzor proširio i na puko nadgledanje, odnosno kontinuirano praćenje osobe (*surveillance*), bez stvarnoga ograničavanja njezina kretanja (Black i Smith, 2003). Danas je primjena elektroničkog nadzora moguća u svim fazama kaznenog postupka te se koristi kao jedan od uvjeta za puštanje na slobodu prije suđenja u prethodnom postupku. Može se primijeniti tijekom izricanja presude (kao samostalna sankcija ili uvjet uz uvjetnu osudu), ali i nakon završetka kaznenog postupka (kao uvjet uz uvjetni otpust ili posebni oblik nadzora nakon izdržane kazne zatvora).

Ovaj rad ima za cilj analizirati normativno uređenje elektroničkog nadzora u pojedinim europskim zemljama te sklonost njegovoj primjeni u praksi na temelju raznih modaliteta njegova izvršavanja u svim fazama kaznenog postupka. Također, jedan od ciljeva jest istražiti je li se inicijalna usmjerenost elektroničkog nadzora na smanjenje prenapučenosti zatvorske populacije i troškova održavanja zatvorskog sustava zadržala na primarnom fokusu u svim promatranim jurisdikcijama ili se, zbog intenzivnog nadzora počinitelja, disperzirala na rehabilitaciju i reintegraciju. Nadalje, cilj je istražiti je li afirmativni trend korištenja elektroničkog nadzora rezultirao njegovom općeprihvaćenošću i integracijom u sustave kaznenih sankcija te je li se pokazao kao panaceja problemu prenapučenosti zatvorskih kapaciteta i smanjenju recidivizma. Konačno, s obzirom na normativno uređenje instituta elektroničkog nadzora u Hrvatskoj *de lege lata*, ponudit će se rješenja *de lege ferenda*.

2. ZAČECI PRIMJENE ELEKTRONIČKOG NADZORA U EUROPI

Europa je doživjela val porasta elektroničkog nadzora početkom novog milenija, sličan onome koji je zahvatio Sjedinjene Američke Države potkraj 1980-ih (Renzema i Mayo-Wilson, 2005). Elektronički nadzor, kao oruđe kaznenog pravosuđa, u Europi je prvi put upotrijebljen početkom 1990-ih u Engleskoj i Walesu, a zatim su slijedili pilot-projekti u Švedskoj i Nizozemskoj (Nellis, 2014:492; Dünkel, 2018:59; Hucklesby i sur., 2016:4). To su bile prve europske zemlje koje su pokazale ozbiljan interes za elektronički nadzor, a učile su iz desetljeća vrijednog američkog iskustva. Švedska i Nizozemska već su 1994. imale prve pilot-projekte, a nekoliko godina poslije uspostavile su nacionalne programe kućnog zatvora s elektroničkim nadzorom (Nellis, 2014). Međutim, za razliku od Engleske i Walesa, obje su države inkorporirale elektronički nadzor u svoje probacijske službe te ga integrirale u socijalni rad, smatrajući da elektronički nadzor, *per se*, ne može imati rehabilitacijski učinak. Sve tri zemlje, Engleska/Wales, Švedska i Nizozemska postale su potencijalni obrasci za uvođenje elektroničkog nadzora u drugim europskim zemljama. U prvim godinama 21.

stoljeća pilot-projekti elektroničkog nadzora počeli su u Belgiji (2000.), Francuskoj (2000.), regiji Hessen u Njemačkoj (2000.), Španjolskoj (2000.), Italiji (2001.), Portugalu (2002.) i Škotskoj (2002.) (Nellis, 2014:493, Albrecht, 2005:2). U sljedećih 15 godina većina europskih zemalja uvela je elektronički nadzor barem kao pilot-projekte.

Uzroci uvođenja ili proširenja elektroničkog nadzora u većini zemalja primarno su bili motivirani povećanjem zatvorske populacije i preopterećenošću zatvorskih kapaciteta 1980-ih i 1990-ih. Međutim, pojedine zemlje, naročito skandinavske, Austrija i Nizozemska, kao jedan od visoko kotiranih ciljeva na ljestvici prioriteta stavljaju rehabilitaciju, ističući važnost probacijske službe i koristeći elektronički nadzor kao dodatni oblik kontrole provedbe rehabilitacijskih direktiva ili podržavanja programa uvjetnog otpusta u suradnji s probacijskim službama (Dünkel, 2018:62). *A contrario*, Engleska i Wales te Belgija koriste elektronički nadzor kao samostalnu mjeru bez ikakve involviranosti probacijskih službenika. U potonjem slučaju elektronički nadzor predstavlja samo kratkoročno ograničenje slobode bez ikakve rehabilitacijske konotacije. Dosadašnji razvoj događaja u Europi upućuje na prihvaćanje i integraciju elektroničkog nadzora u sustave kaznenih sankcija (Bishop, 1995; Bishop i Schneider, 2001:184). Iako bi se u prvi mah moglo činiti da je riječ o ekspanzivnome širenju elektroničkog nadzora u mnogim europskim zemljama, njegova je uloga u europskim sustavima kaznenih sankcija i dalje marginalna u usporedbi s drugim mogućnostima odmjerenja kazne ili njihovim alternativama (Dünkel, 2018:61). Bez obzira na široke modalitete i afirmativni trend upotrebe elektroničkog nadzora, nisu ga prigrlile sve zapadnoeuropske države te unatoč postojećem normativnom uređenju i pozitivnim rezultatima pilot-projekta, (i dalje) ne prakticiraju njegovu primjenu.

3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA ELEKTRONIČKOG NADZORA

Rastuća važnost elektroničkog nadzora i njegova sve šira primjena rezultirali su brojnim radovima napisanim na tu temu. Većina ih se, doduše, ne temelji na empirijskim istraživanjima, nego opisuje primjenu elektroničkog nadzora ili raspravlja o tome je li elektronički nadzor poželjan, smislen ili koristan oblik sankcioniranja (DeMichele, 2014; Nellis 2013; 2009; 2006; Lilly, 2006; Mair, 2006). Pitanja koja se odnose na nadzor i etiku također su istaknuta u akademskom diskursu (Nellis, 2013). Sve veći interes iskazan je za interakciju elektroničkog nadzora s probacijskim radom (Moss, 2018) te korelacijom s recidivizmom. *Williams i Weatherburn* (2019) u svome istraživanju došli su do zaključka da je kombiniranje elektroničkog nadzora i rehabilitacijskih mjera za nenasilna i lakša kaznena djela imalo trajne učinke na smanjenje kriminala. S obzirom na to da se time smanjuju troškovi kaznenog pravosuđa, dolaze do zaključka da je elektroničko praćenje održiva alternativa zatvoru.

Graham i McIvor (2015) pružili su pregled međunarodne literature koji, doduše ograničeno, ali korisno okuplja dostupne podatke o svrsi i upotrebi elektroničkog nadzora u različitim međunarodnim jurisdikcijama. Dva posebna članka fokusirana su na elektronički nadzor iz međunarodne i komparativne perspektive (Erez i Ibarra, 2014; Nellis i Martinović, 2016), ali nijedan nije imao za cilj sustavnu usporedbu primjene elektroničkog nadzora u različitim jurisdikcijama, niti su se doprinosi temeljili isključivo na empirijskim istraživanjima.

Empirijsko istraživanje elektroničkog nadzora je rijetko i većina se studija temelji na pojedinačnim jurisdikcijama (Vanhaelemeesch i sur., 2013. i Beyens i sur., 2007 u Belgiji te Hucklesbyju 2011; 2009; 2008 u Engleskoj i Walesu). Istraživački članak *Andersena i Andersena* (2014.) usmjeren je na proučavanje utjecaja reforme elektroničkog nadzora u Danskoj te predstavlja jedan od rijetkih testova učinkovitosti elektroničkog praćenja izvan Sjedinjenih Američkih Država. *Nellis i Bungerfeldt* (2013) analizirali su razvoj elektroničkog nadzora u Engleskoj i Walesu te Švedskoj, skrećući pozornost na razlike u uključivanju privatnog sektora i način integracije elektroničkog nadzora s probacijskom službom. Ta je analiza pokazala da je za istinsko razumijevanje same prirode elektroničkog nadzora od velike važnosti razumijevanje načina njegove provedbe u širem političkom kontekstu i kazneno-procesnoj konfiguraciji. *Nellis i sur.* (2013.) prva je međunarodna kompilacija koja je pružila detaljne opise i analizu različitih načina korištenja elektroničkog nadzora u pojedinim jurisdikcijama (Belgija, Engleska i Wales, Njemačka, Nizozemska i Škotska). Cilj istraživanja bio je usporediti zakon, politiku i praksu u navedenim jurisdikcijama. Utvrđeno je da se pet jurisdikcija razlikuju u pogledu toga je li elektronički nadzor povezan s probacijskim nadzorom i/ili drugim oblicima potpore ili rehabilitacijskim programima, kao i u razini involviranosti privatnog sektora u postavljanju elektroničkih uređaja.

Payne (2014), DeMichele (2014) i Gainey (2014) naglašavaju da je elektronički nadzor samo modalitet koji može biti učinkovit kada je korišten u okolnostima koje opravdavaju njegovu primjenu, ali može biti i potpuno neučinkovit kada je upotrijebljen u situacijama gdje se uopće nije ni trebao primijeniti. Konačno, istraživanje koje su proveli Borsekova i sur. (2018:41) pokazuje da neke europske zemlje učinkovito primjenjuju sustav elektroničkog nadzora u svojim jurisdikcijama (npr. Francuska, Švedska ili Velika Britanija), dok je nekoliko zemalja tek na samom početku njegove provedbe (npr. Slovačka) ili još nisu započele s njegovom primjenom (npr. Hrvatska).

4. PREPORUKE VIJEĆA EUROPE O ELEKTRONIČKOM NADZORU

Vijeće Europe razvilo je standarde koji bi trebali poslužiti kao podloga državama članicama da u svoje zakonodavstvo, politiku i praksu inkorporiraju uporabu različitih oblika elektroničkog nadzora. Osim smjernica danih u probacijskim pravilima Preporukom Odbora ministara Vijeća Europe Rec (2010) 1², skup osnovnih načela vezanih uz etičke i profesionalne standarde za regulaciju uporabe elektroničkog nadzora u kaznenopravnom postupku definiran je u Preporuci Odbora ministara Vijeća Europe Rec (2014) 4 o elektroničkom nadzoru³. Potonja preporuka prvi je europski pokušaj pružanja etičkog okvira i profesionalnih standarda za korištenje elektroničkog nadzora. Iako nije pravno obvezujuća, Preporuka „definira skup

² Recommendation of the Committee of Ministers CM/Rec(2010)1.

³ Recommendation CM/Rec(2014)4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring, Council of Europe, Adopted by the Committee of Ministers on 19 February 2014, at the 1192nd meeting of the Ministers' Deputies, dostupno na: <https://pjp-eu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282014%29+4+on+electronic+monitoring.pdf/c9756d5b-be0e-4c72-b085-745c9199bef4> Usp. Nellis, M., Standards and Ethics in Electronic Monitoring, Handbook for professionals responsible for the establishment and the use of Electronic Monitoring, Council of Europe, June 2015., str. 5.

osnovnih načela koji omogućuju nacionalnim tijelima da osiguraju pravednu, razmjernu i učinkovitu uporabu različitih oblika elektroničkog praćenja u okviru kaznenopravnog procesa uz puno poštivanje prava dotične osobe“ (Vijeće Europe, 2014: 2). Prema preporuci, upotreba, kao i vrsta, trajanje i modaliteti elektroničkog nadzora trebali bi biti regulirani zakonom. Međutim, pojedine studije upozoravaju da uvjeti primjene elektroničkog nadzora i ciljane skupine nisu jasno opisane u zakonima mnogih jurisdikcija (Dünkel, 2018:64). Preporuka o elektroničkom nadzoru referira se na dva važna pravila sadržana u ranijoj Preporuci o probacijskim pravilima iz 2010.⁴, a koja se tiču elektroničkog nadzora. U točki 57. predmetne preporuke navedeno je da upotreba elektroničkog nadzora, u kontekstu probacijskog nadzora, uvijek podrazumijeva kombiniranje s intervencijama osmišljenima kako bi se osigurali provođenje rehabilitacije i društvena reintegracija počinitelja. Nadalje, u točki 58. ističe se načelo proporcionalnosti navodeći da „razina tehnološkog nadzora ne smije biti veća od potrebne u pojedinačnom slučaju, uzimajući u obzir težinu počinjenog kaznenog djela i rizike za sigurnost zajednice.“

U Preporuci o elektroničkom nadzoru Rec (2014) 4 razmatra se i mogućnost upotrebe elektroničkog nadzora kao samostalne mjere. U tom pogledu, u pravilu br. 8 navedeno je da se „elektronički nadzor može koristiti kao samostalna mjera radi osiguranja nadzora i smanjenja kriminala tijekom određenog razdoblja njegova trajanja.“ Međutim, „kako bi se osigurao dugoročni odmak od kriminala, potrebno ga je kombinirati s drugim stručnim intervencijama i mjerama potpore usmjerenim na društvenu reintegraciju počinitelja.“

Nadalje, Preporuka upozorava na mogućnost neosnovanog i nerazmjernog proširivanja područja primjene elektroničkog nadzora (*net-widening*)⁵, naročito u fazi prethodnog postupka kada se primjenjuje kao alternativa istražnom zatvoru (pravilo br. 3.). Ako ne postoji stvarna opasnost od bijega, elektronički nadzor u prethodnoj fazi kaznenog postupka ne bi smio biti opcija, jer bi bila riječ o neosnovanom proširivanju područja njegove primjene. Također, elektronički nadzor ne bi bio prikladan suplement ni u situaciji kada postoji velika opasnost od bijega, jer ne bi bio primjeren način sprječavanja bijega osobe. Praktična iskustva u mnogim zemljama pokazuju da se ograničenja prilikom primjene istražnog zatvora i elektroničkog nadzora ne poštuju striktno (Dünkel, 2018). Primjerice, u Švicarskoj su od 2011. do 2018. zabilježena samo dva slučaja zamjene istražnog zatvora elektroničkim nadzorom (Dünkel i sur., 2017b:65), dok je u Hrvatskoj zabilježen samo jedan slučaj (i to tijekom pilot-projekta 2017.; Špero, Rosandić, 2017).

Nadalje, u pogledu korištenja elektroničkog nadzora kao modaliteta smanjenja upotrebe kratkotrajnih kazni zatvora postoji paradoks sadržan u pravilu br. 2. Preporuke Rec (2014) 4. Tendencija Preporuke da sve odluke o upotrebi ili opozivu elektroničkog nadzora donosi

⁴ Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers' Deputies), dostupno na https://www.pmscr.cz/download/mezdoken_European_Probation_Rules.pdf.

⁵ Predmetni izraz koristi se za situacije neopravdane primjene elektroničkog nadzora, primjerice u situacijama kada počinitelju ne bi bila izrečena nikakva druga mjera, stoga je stavljanje pod elektronički nadzor neosnovano.

sudsko tijelo ili izvršna vlast koje odluke u potonjem slučaju podliježu sudskom preispitivanju, otvara pitanje stavova pojedinih sudbenih tijela prema uporabi elektroničkog nadzora. U pojedinim bi jurisdikcijama suci, zapravo, mogli biti najmanje voljni težiti progresivnoj, integriranoj uporabi elektroničkog nadzora kao sredstva za smanjenje zatvorske populacije (Nellis, 2015:37)⁶. U tom pogledu, sudska kontrola izricanja i opoziva elektroničkog nadzora može biti u koliziji s tendencijom njegove primjene kao modaliteta izvršenja kratkotrajnih kazni zatvora ili načina nadzora izvršavanja sankcija i mjera.

5. PODRUČJE PRIMJENE ELEKTRONIČKOG NADZORA

Danas se elektronički nadzor percipira kao dio procesa kaznenog pravosuđa te se koristi u različitim fazama kaznenog postupka. Elektronički nadzor ima fleksibilan režim provođenja pa se razdoblja elektroničkog nadzora mogu prilagoditi potrebnom intenzitetu i mijenjati se tijekom njegova trajanja (Hucklesby i sur., 2016). Slijedom navedenog elektronički nadzor koristi se (1) u prethodnom postupku kao uvjet za puštanje na slobodu prije suđenja (kao uvjet uz jamčevinu), (2) kao kazna, odnosno samostalna sankcija (3) kao uvjet kod uvjetne osude (4) kao uvjet kod uvjetnog otpusta te (5) kao nadzor nakon završetka zatvorske kazne (postpenalni nadzor) (slično Payne, 2014, Beyens, 2017, Williams i Weatherburn, 2019).

5.1. Prethodni kazneni postupak

U pojedinim slučajevima elektronički nadzor primjenjuje se kao dodatna mjera u kombinaciji s drugim mjerama (npr. jamčevina), kao osiguranje nazočnosti osumnjičenika i jamstvo njegova zakonitog ponašanja (DeMichele i Payne, 2009). *Cadigan* (1991.), savezni službenik za prethodni postupak (*Federal Pretrial Officer*), dao je početne smjernice u vezi implementacije programa i razvoja politike za uporabu elektroničkog nadzora tijekom faze prethodnog postupka. *Erez i Ibarra* (2007) istraživali su učinke elektroničkog nadzora nad optuženicima za obiteljsko nasilje pomoću bilateralnih elektroničkih nadzornih uređaja. Središnja je značajka tih uređaja to što omogućuju komunikaciju sa žrtvom ako se optuženik približi na određenu udaljenost od žrtve, čime se povećava sigurnost žrtve obiteljskog nasilja u prethodnom kaznenom postupku.

U programima za puštanje na slobodu prije suđenja, elektronički nadzor može se koristiti za rasterećenje zatvorskih kapaciteta kada je posrijedi primjena mjera za osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku (istražni zatvor). Drugim riječima, kada je to potrebno radi sprječavanja ponašanja koja mogu stvoriti rizik za tijek kaznenog postupka, javnu sigurnost ili kao uvjet kod jamstva za osumnjičenike koji si ne mogu priuštiti plaćanje jamčevine (DeMichele i Payne, 2009:117).

⁶ Primjerice, u zemljama gdje suci na izrečene kratkotrajne kazne zatvora primjenjuju uvjetnu osudu (*conditional custodial sentences*), ali izvršna tijela (*executive agency*) određuju način njihove provedbe tako da počinitelju daju izbor pristati na elektronički nadzor ili ne, veće su mogućnosti primjene elektroničkog nadzora. U zemljama, pak, gdje suci imaju tendenciju izricanja bezuvjetnih kratkotrajnih kazni zatvora ili drugih alternativnih sankcija (*community sanctions*), manje je vjerojatno da će se odlučiti za elektronički nadzor sankcije (Nellis, 2015:37).

U pojedinim jurisdikcijama koje se koriste elektroničkim nadzorom u fazi prethodnog postupka (primjerice Belgija, Engleska i Wales te Nizozemska) nisu propisani maksimalni rokovi njegova trajanja. Slijedom toga, trajanje elektroničkog nadzora tijekom prethodnog postupka najmanje je reguliran modalitet, što potencijalno može rezultirati podvrgavanjem pojedinaca elektroničkom nadzoru tijekom duljeg razdoblja (Hucklesby i sur., 2016:18). Također, većina jurisdikcija formalno ne uzima u obzir vrijeme provedeno pod elektroničkim nadzorom tijekom prethodnog postupka prilikom odmjeravanja kazne⁷.

5.2. Uvjetna osuda i uvjetni otpust

Elektronički nadzor najčešće se koristi u kombinaciji s mjerama puštanja počinitelja u zajednicu, bilo da je posrijedi uvjetna osuda ili uvjetni otpust te kao alternativa zatvoru. Prednost modaliteta elektroničkog nadzora uz uvjetni otpust jest što se pri odabiru kandidata imalo dovoljno vremena za procjenu njihove podobnosti za uspješnu provedbu mjere. Počinitelji kojima je odobren takav modalitet uvjetnog otpusta uz elektronički nadzor mogu imati povlastice poput pomoći za prilagodbu životu izvan institucije. U nekim slučajevima uvjetni otpust uz elektronički nadzor može biti i način smanjenja prekapacitiranosti u zatvorskim ustanovama. Također, elektronički nadzor može se koristiti kao sankcija za uvjetno otpuštene koji krše neke druge uvjete iz uvjetnog otpusta (DeMichele i Payne, 2009:120). Kad je riječ o trajanju elektroničkog nadzora kao dijela programa uvjetnog otpusta iz zatvora, ono varira te ovisi o duljini kazne i kriterijima prijevremenog otpusta⁸.

Pojedine jurisdikcije razlikuju se po tome je li elektronički nadzor povezan s probacijskim nadzorom i/ili drugim oblicima potpore ili rehabilitacijskim programima. Iako je uporaba elektroničkog nadzora moguća u raznim fazama kaznenog postupka, njegova primjena različito je zastupljena u pojedinim jurisdikcijama.

5.3. Reintegracija počinitelja u zajednicu te korelacija električnog nadzora i recidivizma

Primjena elektroničkog nadzora mogla bi pridonijeti inicijativama za reintegraciju počinitelja u zajednicu. S teorijskoga gledišta, potrebno je razlikovati dvije različite situacije. Prva je korištenje elektroničkog nadzora kao integrirane rehabilitacijske mjere, čiji (samostalan) učinak na stopu smanjenja kriminaliteta nije mjerljiv s obzirom na to da se kombinira s rehabilitacijskim radom probacijskih službi te su njihovi pozitivni učinci teško odvojivi i mjerljivi zasebno. Druga je kategorija primjena elektroničkog nadzora kao samostalne mjere, čiji bi se utjecaj na stopu smanjenja kriminaliteta mogao valorizirati. Međutim, u potonjem slučaju takva teorijska pretpostavka nije uvjerljiva iz jednostavnog

⁷ Samo su Belgija, Engleska i Wales umanjile kazne zatvora uzimajući u obzir vrijeme provedeno pod elektroničkim nadzorom tijekom prethodnog postupka (jedan dan elektroničkog nadzora bio je ekvivalent danu i pol pritvora).

⁸ Samo engleski, velški i škotski plan kućnog pritvora (Home Detention Schemes-HDC) propisuje maksimalno trajanje elektroničkog nadzora (135 dana odnosno šest mjeseci), dok u Njemačkoj provođenje elektroničkog nadzora nije vremenski ograničeno, ali je podložno provjeri (barem) svake dvije godine (vidi Hucklesby i sur., 2016:19).

razloga jer ostaje nejasno kako bi elektronički nadzor, *per se*, trebao pridonijeti smanjenju kriminaliteta u slučajevima kada je izostala ikakva socijalna podrška (Dünkel, 2018).

U odnosu na pitanje recidivizma, zapaženo istraživanje proveli su *Bonta i sur.*, (2000a, 2000b). Usporedili su (2000a) dvije kategorije programa elektroničkog praćenja: one koji su naloženi odlukom suda (*court-based*) i one koji su se temeljili na korekcijskom programu probacijske službe (*corrections-based*). Predmetna kanadska studija otkrila je minimalni utjecaj obiju vrsta elektroničkog nadzora na smanjenje stope recidivizma, aludirajući da elektronički nadzor nije ništa drugo doli „širenje mreže“, odnosno proširenje nadzora bez utjecaja na korekciju kriminalnih stavova i ponašanja. Međutim, u svojoj su studiji *Bonta i sur.* (2000b) otkrili snažan neposredni učinak rehabilitacijske komponente u kontekstu provođenja elektroničkog nadzora na stopu recidivizma. Konstatirali su da sankcije bez rehabilitacijske supstance nisu učinkovite u smanjenju recidivizma počinitelja, napose da su počinitelji koji su uspješno završili rehabilitacijski program imali znatno niže stope recidivizma⁹. Unatoč navedenom, iz predmetnog istraživanja (*Bonta i sur.*, 2000b) nije bilo moguće utvrditi je li elektronički nadzor imao samostalan doprinos smanjenju recidivizma počinitelja većeg rizika. No predmetna je studija dokazala da je elektronički nadzor primjereno sredstvo za povećanje stope sudjelovanja u drugim programima.

Neka istraživanja idu u prilog konstataciji da je utjecaj elektroničkog nadzora na smanjenje recidivizma minimalan ili, u nekim slučajevima, čak nepostojeći ili negativan (Renzema, 2013). Novija studija kanadskih znanstvenika otkrila je da nije došlo do smanjenja stope kriminaliteta u odnosu na ispitanike nad kojima se provodio elektronički nadzor u usporedbi s pojedincima koji su bili nadzirani konvencionalnim tehnikama probacijskog nadzora (Wallace-Capretta i Roberts 2013). *Renzema i Mayo-Wilson* (2005) proveli su istraživanje koje se temeljilo na metaanalizi¹⁰ rezultata visokorizičnih počinitelja i elektroničkog nadzora te su istraživanje fokusirali isključivo na korelaciju elektroničkog nadzora i recidivizma, ne razmatrajući pritom potencijalno širu upotrebu elektroničkog nadzora, primjerice tijekom probacije. U radu su se referirali na sva istraživanja o elektroničkom nadzoru i zaključili „da primjena elektroničkog nadzora kao modaliteta za smanjenje kriminala nije podržana postojećim podacima“ (Renzema i Mayo-Wilson, 2005:220). Međutim, konstatirali su da su počinitelji pod elektroničkim nadzorom imali pozitivniji stav prema probacijskim službenicima (npr. povjerenje) te su imali znatno veću stopu uspješnosti završetka programa.

Dosadašnja istraživanja upućuju na nižu stopu recidiva počinitelja koji su bili pod elektroničkim nadzorom, ali samo tijekom nadzora. *Finn i Muirhead-Steves* (2002), pak, u svome istraživanju dolaze do zaključka da, dok traje, elektronički nadzor ima skroman utjecaj

⁹ Predmetno istraživanje obuhvatilo je počinitelje koji su tijekom elektroničkog nadzora bili involvirani u kognitivno-bihevioralni program liječenja te zatvorenike, iste razine rizika, koji nisu sudjelovali u programu. Rezultati su pokazali da je liječenje bilo učinkovito u smanjenju recidivizma za visokorizične počinitelje, potvrđujući važnost usklađivanja intenziteta liječenja s razinom rizika počinitelja i osiguravanja komponente liječenja u programima intenzivnog nadzora, kao što je elektronički nadzor (*Bonta i sur.*, 2000b:312).

¹⁰ Metaanaliza, pojednostavljeno rečeno, standardizirani je (znanstveni) pristup za procjenu postojećih istraživanja u određenom području.

te dugoročno prolazan učinak na recidivizam. Slijedom navedenog, implicira se zaključak kako većina istraživanja nije uspjela pronaći korelaciju između upotrebe elektroničkog nadzora i smanjenja kriminaliteta. Drugim riječima, do sada provedena istraživanja ne idu u prilog konstataciji da elektronički nadzor ima povoljniji učinak na sprječavanje recidivizma u odnosu na ostale tradicionalne sankcije u zajednici, ali može izazvati negativne konotacije u drugim aspektima svakodnevnog života (stres u obiteljima, stigmatizacija u zajednici itd., slično Dünkell, 2018).

6. UVJETI ZA PRIMJENU, PROVEDBA I TIJELA NADLEŽNA ZA DONOŠENJE ODLUKE O ELEKTRONIČKOM NADZORU

U Zapadnoj Europi elektronički nadzor podrazumijeva korelaciju s kućnim pritvorom, što znači da počinitelj ostaje kod kuće, osim kada je potrebna njegova nazočnost u programima liječenja ili odlaska na posao. Uvjeti za primjenu elektroničkog nadzora obično su prikladno mjesto stanovanja, funkcionalna telefonska linija i održivo zanimanje (posao, školovanje i sl.). Najčešće okrivljenik i punoljetne osobe koje borave u domu okrivljenika moraju pristati na postavljanje tehničkih sredstava nadzora. U nekoliko zemalja (Švedska, Švicarska) osobe koje se nadziru moraju platiti pristojbu za postavljanje uređaja.

Kod procjene podobnosti počinitelja za stavljanje pod elektronički nadzor, u obzir se moraju uzeti sve okolnosti slučaja, napose opasnost koju počinitelj predstavlja za zajednicu te tehnologija koja će se koristiti. Primjerice, počinitelj obiteljskog nasilja neće biti dobar kandidat za stavljanje pod elektronički nadzor u istom kućanstvu sa žrtvom, jer predstavlja visok rizik za žrtvu. S druge, pak, strane, žena koja je osuđena za usmrćenje supruga u prekoračenju granica nužne obrane¹¹ može se ocijeniti kao počinitelj koji predstavlja nizak rizik za sigurnost svoje obitelji i zajednice, s obzirom na to da njezina prisutnost u domu (pod elektroničkim nadzorom) koristi njezinoj obitelji, jer djeca neće biti izdvojena i poslana u udomiteljsku obitelj (DeMichele i Payne. 2009:120).

Kad je riječ o odlučnim kriterijima za donošenje odluke o primjeni elektroničkog nadzora, nekoliko je važnih čimbenika koji se mogu uzeti u razmatranje, a to su težina kaznenog djela, rizik za sigurnost zajednice, potreba za rehabilitacijom i individualizacija kazne (Albrecht, 2005). Težina kaznenog djela uvijek se uzima u obzir jer većina kaznenopravnih sustava predviđa opće granice unutar kojih se može primijeniti elektroničko praćenje. U Europi je uglavnom riječ o zatvorskim kaznama do jedne godine koje se mogu zamijeniti elektroničkim nadzorom (Albrecht, 2005). Kriterij rizika za sigurnost zajednice od najveće je važnosti u prethodnoj fazi kaznenog postupka. Prilikom odlučivanja o elektroničkom nadzoru kao alternativni istražnom zatvoru, mora se utvrditi hoće li elektronički nadzor biti učinkovit u ostvarivanju svrhe istražnog zatvora. Drugim riječima, hoće li biti prikladna mjera za sprječavanje bijega osumnjičenika ili sprječavanje utjecaja na svjedoke ili tijekom kaznenog postupka. Pitanje je li počinitelj prikladan kandidat za elektroničko praćenje ovisi o zaposlenju, stalnome mjestu stanovanja, pristanku punoljetnih osoba koje borave u domu

¹¹ O razgraničenju i sličnosti usmrćenja na mah i ubojstva u prekoračenju granica nužne obrane vidi Cvitanović i sur., Turković, K. 2013:76-77.

okrivljenika i sl. (Lehner, 2003; Haverkamp i sur., 2003). Rehabilitacija počinitelja u većini je sustava važan dio sustava elektroničkog praćenja. Navedeno je u skladu sa standardima Preporuke Vijeća Europe Rec (92) 16 o sankcijama i mjerama u zajednici¹² koji posebno u pravilu 55 zahtijevaju da se sankcije zajednice usmjere prema cilju reintegracije (i osobnog razvoja) počinitelja. Konačno, elektronički nadzor koristi se i za individualizaciju kazne kao element za prilagođavanje sankcije težini kaznenog djela, riziku za sigurnost zajednice, rehabilitaciji počinitelja i zaštiti žrtve.

U odnosu na pitanje nadležnog tijela za donošenje odluke o elektroničkom nadzoru, odgovor ovisi o fazi njegove primjene. U slučajevima kada elektronički nadzor zamjenjuje istražni zatvor, odluka je povjerena sucu koji odlučuje o istražnom zatvoru. Ako je elektronički nadzor jedna od sankcija, tada je nadležan sud za izricanje kazne. Odluka o primjeni elektroničkog nadzora, u fazi uvjetnog otpusta, u nadležnosti je zatvorskih tijela i povjerenstva za uvjetni otpust. Probacijske službe uključene su u donošenje odluka jer im je redovito povjeren zadatak pružanja informacija o prikladnosti osoba za stavljanje pod elektronički nadzor (Nunes, 2003).

U pojedinim europskim jurisdikcijama postoje mnoge razlike u provedbi elektroničkog nadzora. U Engleskoj elektroničko praćenje obavljaju privatne zaštitarske tvrtke. Kombinacija privatnog poslovanja i probacijske službe može se pronaći u Nizozemskoj, Portugalu i Švicarskoj (Haverkamp i sur., 2004). Privatne tvrtke osiguravaju i postavljaju elektroničku nadzornu opremu, dok je probacijska služba odgovorna za socijalni rad tijekom nadzora. U Švedskoj je za program elektroničkog nadzora zadužena samo probacijska služba, dok u Italiji navedenu mjeru provodi policija (Haverkamp i sur., 2004). U Hrvatskoj, pak, nadzor izvršavanja istražnog zatvora u domu provodi policijski službenik, dok je nadzor izvršavanja uvjetnog otpusta uz elektronički nadzor povjeren službi za elektronički nadzor.

7. ELEKTRONIČKI NADZOR U POJEDINIM EUROPSKIM JURISDIKCIJAMA

Predmetno poglavlje daje prikaz zakonodavnog uređenja i područja primjene elektroničkog nadzora u pojedinim europskim zemljama anglosaksonskog pravnog tipa i kontinentalne pravne tradicije. Predstavnicom *common law* sustava i prva zemlja koja je uvela primjenu elektroničkog nadzora u Europi jest Engleska, stoga u poretku promatranih zemalja zauzima prvo mjesto. Ostale jurisdikcije uzete u razmatranje okupljaju zemlje kontinentalne pravne tradicije: Nizozemsku, Belgiju, Njemačku, Francusku i Hrvatsku.

7.1. Elektronički nadzor u Engleskoj i Walesu

Engleska i Wales prva su europska jurisdikcija koja je 1989. primijenila tehnologiju elektroničkog nadzora, čija je uporaba od tada porasla kako brojčano, tako i u pogledu modaliteta izvršenja¹³. Elektronički nadzor koristi se u svim trima fazama kaznenog

¹² Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to member states on the European rules on community sanctions and measures, Adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies, dostupno na: <https://rm.coe.int/16804d5ec6>.

¹³ Engleska i Wales poznaju različite modaliteta elektroničkog načina praćenja. (1) U prethodnom kaznenom

postupka: u prethodnom postupku kao uvjet jamčevine, u fazi izricanja kazne zatvora kao uvjet uz uvjetnu osudu ili alternativa kazni zatvora te, konačno, kao uvjet kod prijevremenog otpuštanja s izdržavanja kazne zatvora (*Home Detention Curfew – HDC*). Međutim, samo pojedini modaliteti elektroničkog nadzora imaju (eksplicitnu) pravnu osnovu. Primjerice, zakonskom odredbom regulirano je samo pitanje korištenja elektroničkog nadzora u fazi izricanja kazne i primjene HDC-a, dok primjena elektroničkog nadzora u prethodnom kaznenom postupku nema posebnu pravnu osnovu, nego se analogno primjenjuju odredbe zakona koji se odnosi na jamčevinu (Hucklesby i sur., 2016).

Unatoč višestrukim modalitetima primjene, elektronički se nadzor ponajprije promatrao kroz prizmu smanjenja troškova kaznenog pravosuđa. Notorna je činjenica da je elektronički nadzor znatno jeftiniji od zatvora i većine drugih mjera koje se izvršavaju u zajednici, a da Engleska ima jednu od najvećih stopa zatvora u Europi (Hucklesby i Holdsworth, 2016). Slijedom navedenog, Engleska je veliki korisnik elektroničkog nadzora, ali više kao supplementa, a manje kao alternative kazne zatvora.

Za provođenje elektroničkog nadzora koristi se radiofrekvencijska tehnologija (RF) koja djeluje pod pokroviteljstvom ugovora Ministarstva pravosuđa, dok je korištenje GPS tehnologije ograničeno na slučajeve počinitelja visokog rizika koje provodi policija (Hucklesby i Holdsworth, 2016). Za razliku od drugih jurisdikcija, u Engleskoj i Walesu dobivanje pristanka

postupku elektronički se nadzor koristi za provođenje policijskog sata (*curfews*), koji se nameće kao uvjet za jamčevinu. (2) Kada je riječ o policijskom satu kod izdržavanja kazne u domu (*Home Detention Curfews – HDC*), elektronički nadzor predstavlja oblik prijevremenog puštanja na slobodu koji je uveden Zakonom o kriminalu i neredima iz 1998. godine (*Crime and Disorder Act 1998*). Svi zatvorenici koji služe kaznu dulju od tri mjeseca, ali kraću od četiri godine, imaju pravo na HDC, s iznimkom određenih kategorija zatvorenika, poput nasilnih i seksualnih prijestupnika, počinitelja koji izdržavaju produljene kazne. (3) Nadalje, Zakon o kaznenom pravosuđu i sudskim službama iz 2000. (*Criminal Justice and Court Services Act 2000*) uveo je mogućnost izricanja elektroničkog nadzora nad puštenim zatvorenicima kao uvjet licence (*licence conditions* je skup pravila kojih se zatvorenici moraju pridržavati kad izađu iz zatvora, s obzirom na to da i dalje moraju „odslužiti“ dio kazne u zajednici). (4) Zahtjev za apstinencijom od alkohola (*Alcohol Abstinence Monitoring Requirements – AAMR*) nameće se kao uvjet uz nalog zajednice ili uvjetnu osudu, a zakonodavni okvir predstavlja čl. 212 (a) Zakona o kaznenom pravosuđu iz 2003. (*Criminal Justice Act 2003*), koji je izmijenjen čl. 76. Zakona o pravnoj pomoći, izricanju kazni i kažnjavanju počinitelja iz 2012. godine (*Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012*). Primjenjuje se u odnosu na počinitelje (lakših) kaznenih djela počinjenih pod utjecajem alkohola (najčešće prometni delikti). (5) Dvostrano praćenje žrtava (*Bi-lateral victims monitoring*) uključuje uporabu GPS-a koji se postavlja na gležanj optuženika i ručni GPS uređaj, koji nosi žrtva. Nameću se fiksne zone isključenosti, koje obično obuhvaćaju dom i/ili radno mjesto žrtve. (6) Također, postoje GPS modaliteti praćenja koje provodi policija pod pokroviteljstvom timova za integrirano upravljanje prekršiteljima (*Integrated Offender Management-IOM*). (7) Nadalje, nalogom o kaznenom ponašanju (*Criminal Behaviour Orders*) elektronički se nadzor može nametnuti počinitelju bilo kojeg kaznenog djela koji je svojim ponašanjem prouzročio ili može prouzročiti uznemiravanje bilo koje osobe. Nalozi o kaznenom ponašanju uvedeni su Zakonom o društveno neprihvatljivom ponašanju, kriminalu i policiji (*Anti-social Behaviour, Crime and Policing Act 2014*) koji je stupio na snagu u listopadu 2014. godine. (8) Zatim, nalozi o sprječavanju seksualnog uznemiravanja (*Sexual Harm Prevention Orders*) su građanski, a ne kazneni nalozi čija je svrha zaštititi javnost od seksualnog uznemiravanja. Sudovi ih mogu nametnuti pojedincima koji su osuđeni ili upozoreni za određene seksualne delikte i predstavljaju rizik od seksualnog uznemiravanja. (9) Konačno, elektronički nadzor predstavlja i samostalnu sankciju. Vidi Hucklesby, Holdsworth, (2016).

nadziranih pojedinaca ne smatra se važnim dijelom procesa praćenja. Pristanak se prije pretpostavlja nego što se aktivno traži. Ipak, potreban je pisani pristanak jer potvrđuje da je počinitelju objašnjen proces praćenja te kako bi se izbjegle bilo kakve negativne konotacije u slučaju njegova kršenja.

7.2. Elektronički nadzor u Nizozemskoj

Prva javna rasprava o uvođenju elektroničkog nadzora u kazneno pravo počela je u Nizozemskoj potkraj 1980-ih, no prvi pilot-projekt realiziran je tek 1995. na sjeveru zemlje (Rap i sur., 2017:2). Nizozemski sustav elektroničkog nadzora karakteriziraju dvije značajke: visoko integrirani i ciljno orijentirani pristup (Boone i sur., 2017). Primjena elektroničkog nadzora jako je isprepletena s probacijskom službom i njezinim reintegracijskim ciljevima. Zbog stavljanja pojačanog nadzora izričito u prvi plan, nizozemski sustav provođenja elektroničkog nadzora može se smatrati rehabilitacijski usmjerenim (Beyens, 2017:6).

Nizozemska se opredijelila za sveobuhvatni modalitet provođenja elektroničkog nadzora, kako za *front door* pristup, tako i *back door* pristup (Leonardi, 2013:102). *Front door* pristup omogućuje korištenje elektroničkog nadzora kao alternative istražnom zatvoru ili kratkotrajnim kaznama zatvora, dok *back door* pristup predstavlja modalitet za olakšavanje reintegracije zatvorenika u zajednicu, dopuštajući prijevremeni izlazak iz kaznionice tako da se preostali dio kazne izdrži pod elektroničkim nadzorom na slobodi. Elektronički nadzor može se kombinirati s uvjetnom osudom, kao i s radom za opće dobro (Spaans, 1998:6-8). Uglavnom se primjenjuje samo za vrlo kratke, bezuvjetne kazne zatvora do 90 dana te za niskorizične počinitelje koji ne predstavljaju bojazan za javnu sigurnost (Boone i sur., 2016). Elektronički nadzor ipak se rijetko koristi kao samostalna mjera (zamjena za kratkotrajne kazne zatvora), nego se češće primjenjuje kao dodatni mehanizam za kontrolu uvjeta iz uvjetne osude ili za nadzor osoba koje sudjeluju u penitencijarnom programu. Slijedom navedenog, nizozemska probacijska služba igra važnu ulogu u provedbi elektroničkog nadzora i uključena je u sve faze njegova procesa (Boone i sur., 2017). Čak tijekom instaliranja opreme u domu nadzirane osobe, uvijek je prisutan probacijski službenik, a probacijski službenici donose sve odluke u vezi s odobravanjem i oduzimanjem slobode (Boone i sur., 2016). Izričito se zahtijeva pristanak okrivljenika na provođenje elektroničkog nadzora.

Primjena elektroničkog nadzora nije vremenski određena maksimalnim trajanjem. Teoretski, osoba se može nadzirati 10 godina, a nakon usvajanja novog Zakona o dugotrajnom nadzoru¹⁴, za određene kategorije prijestupnika, nadzor može biti doživotan. U Nizozemskoj je upotreba elektroničkog nadzora uglavnom regulirana Uputama državnog odvjetništva (*Aanwijzing elektronisch toezicht*) (Hucklesby i sur., 2016:32)¹⁵.

¹⁴ Langdurig toezicht, gedragsbeïnvloeding en vrijheidsbeperking, 33816, dostupno na: https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/33816_langdurig_toezicht; Zakon o dugotrajnom nadzoru – *Wet langdurig toezicht* (Wlt) stupio je na snagu 2017. Wlt omogućuje dugotrajan nadzor nad osuđenima, a u slučaju visokorizičnih počinitelja seksualnih prijestupa i kaznenih djela teškoga nasilja, nadzor može biti i doživotan (Buysse i sur., 2021:100).

¹⁵ Prva Uputa Državnog odvjetništva o elektroničkom nadzoru stupila je na snagu 1999., a sadržavala je pravila za primjenu elektroničkog nadzora u *front door* varijanti za kratkotrajne kazne zatvora. Primjena

7.3. Elektronički nadzor u Belgiji

Elektronički nadzor igra vrlo istaknutu ulogu u belgijskom kaznenom okruženju, a s ciljem zadržavanja zatvorske kazne kao *ultimum remedium*. Elektronički nadzor uveden je, pod utjecajem pozitivnih iskustava Nizozemske, kao pilot-projekt u zatvoru Sint-Gillis 1998., a dvije godine poslije uveden je diljem zemlje (Beyens i Roosen, 2017:11). Na nacionalnoj razini dobio je eksplicitnu pravnu osnovu u posebnom Zakonu o nadzoru zatvorenika tijekom izlaska iz zatvora od 17. svibnja 2006. godine¹⁶. Povećanje primjene elektroničkog nadzora u Belgiji išlo je ukorak s proširenjem skupine potencijalnih kandidata za elektronički nadzor, pretvaranjem elektroničkog nadzora u samostalnu sankciju te uvođenjem novih tehnologija. Elektronički nadzor normiran je kao samostalna sankcija Zakonom od 7. veljače 2014.¹⁷ (koji je stupio na snagu u svibnju 2016.) te se najčešće koristi kao alternativa kazni zatvora do jedne godine (Beyens i Roosen, 2017:15.; Hucklesby i sur., 2016:33.; Devresse; 2014:68)¹⁸. *Beyens i Roosen* (2017) smatraju da mogućnost izricanja elektroničkog nadzora kao samostalne sankcije od 2016. pogoduje riziku od širenja mreže primjene elektroničkog nadzora, s obzirom na to da omogućava njegovu primjenu na kratkotrajne kazne zatvora koje je trebalo ukinuti.

Elektronički nadzor pojavljuje se u različitim modalitetima te se primjenjuje u različitim fazama postupka, s obzirom na to da je Belgija, kao i Nizozemska, usvojila tzv. *front door i back door* pristup (Beyens i Roosen, 2016). Uporaba elektroničkog nadzora djelomično je regulirana zakonom, a dijelom Uredbom ministara (*Ministeriële Omzendbrief*) iz 2013. godine¹⁹. Budući da se elektronički nadzor najčešće koristi kao alternativa kazni zatvora, zakonodavac je diferencirao dvije različite okolnosti ovisno o visini izrečene kazne. Ako je počinitelju izrečena kazna zatvora dulja od tri godine, primjena elektroničkog nadzora podliježe odredbama Zakona o nadzoru zatvorenika tijekom izlaska iz zatvora iz 2006. godine. Za tu se skupinu počinitelja elektronički nadzor koristi kao prijelazna faza između zatvora i uvjetnog otpusta (*back door* pristup) (Vanhaelemeesch i sur., 2014). Pisani zahtjev

elektroničkog nadzora u kontekstu alternative istražnog zatvora uvedena je 2005. drugom Uputom o elektroničkom nadzoru. Iako se elektronički nadzor pokazao učinkovitim alternativom kratkotrajnim kaznama zatvora, te su postojale i zakonske inicijative za donošenje posebnog zakona, Senat je takav prijedlog odbio u rujnu 2014. godine. Pojedini saborski zastupnici smatrali su da je elektronički nadzor previše blaga alternativa kratkotrajnoj zatvorskoj kazni, dok su drugi smatrali da bi ga trebali izricati isključivo sudovi (Rap i sur., 2017:3).

¹⁶ Loi relative au statut juridique externe des personnes condamnées à une peine privative de liberté, 17 MAI 2006, dostupno na https://www.etaamb.be/fr/loi-du-17-mai-2006_n2006009456.html Vidi Vanhaelemeesch i sur., 2014:275.

¹⁷ Zakon o uvođenju elektroničkog nadzora kao samostalne sankcije – *Loi instaurant la surveillance électronique comme peine autonome*, dostupno na: <https://vlex.be/vid/2014-loi-surveillance-peine-autonome-494937186>.

¹⁸ Kada je za kazneno djelo zapriječena kazna zatvora do jedne godine, sudac može kao glavnu izreći kaznu elektroničkog nadzora u trajanju jednakom zatvorskoj kazni koja bi počinitelju bila izrečena (čl. 37ter st. 1. Code Penal). Kazna elektroničkog nadzora ne može biti kraća od jednog mjeseca niti dulja od jedne godine (čl. 37ter st. 2. CP).

¹⁹ Ministerial Circular Letter ET/SE-2 of 17 July 2013.

za primjenu elektroničkog nadzora počinitelj može podnijeti sucu izvršenja u roku od šest mjeseci prije stjecanja uvjeta za uvjetni otpust (čl. 23. st. 1. Zakona 2006)²⁰. Na počinitelje osuđene na kaznu zatvora do tri godine ili manje primjenjuje se odredbe Uredbe ministra (2013). Počinitelj se mora prijaviti zatvorskoj upravi i zatražiti od upravitelja zatvora primjenu elektroničkog nadzora (*front door* pristup). U tom se slučaju elektronički nadzor izriče kao samostalna mjera, bez ikakve podrške probacijskih službi (Dünkel, 2018:68). Budući da je lišen rehabilitacijskih aspekata, elektronički nadzor, za nadzirane osobe, predstavlja tek oblik „pasivne rehabilitacije“ (Beyens i Roosen, 2017).

U prethodnom postupku sve odluke vezane uz primjenu elektroničkog nadzora donosi istražni sudac (sud). Svaki dan proveden pod elektroničkim nadzorom s GPS praćenjem jednak je jednom danu u istražnom zatvoru. Kako bi se izbjeglo širenje mreže primjene, elektronički se nadzor u prethodnom postupku isključivo koristi kao alternativa istražnom zatvoru, što je rezultiralo njegovom (vrlo) strogom i ograničenom primjenom u fazi prethodnog postupka.

Optuženici pod elektroničkim nadzorom s GPS praćenjem zatvoreni su u svome domu 24 sata dnevno. Iznimke su moguće samo uz izričito dopuštenje istražnog suca te postojanje posebnih razloga. Uvijek je potreban pristanak nadziranih osoba. Prije je uvijek bio potreban i pristanak punoljetnih osoba koje žive u zajedničkom kućanstvu s počiniteljem. Potonje se promijenilo u slučajevima koji uključuju zatvorske kazne do tri godine i razlikuju se ovisno o tome ima li počinitelj prebivalište na adresi primjene elektroničkog nadzora. Ako nadzirani pojedinac ima prebivalište na adresi s koje se nadzire, pristanak ukućana više nije potreban. Ako nadzirani pojedinac nema prebivalište na navedenoj adresi, bit će potreban pristanak svih odraslih ukućana. Ako ne postoji pristanak izvanbračnog partnera za provođenje elektroničkog nadzora, nadziranim se pojedincima daje mogućnost da potraže alternativni smještaj (Beyens i Roosen, 2017:6-7).

Belgijski sustav inicijalno je bio snažno usmjeren na rehabilitaciju, s jakim naglaskom na individualizirani, intenzivni nadzor. Iako se shvaćao kao kazna, elektronički nadzor imao je za cilj potaknuti reintegraciju počinitelja u zajednicu. S vremenom se belgijski pristup postupno udaljio u smjeru u kojem je više usredotočen na smanjenje prenapučenosti zatvorske populacije i troškova održavanja zatvorskog sustava, gurajući rehabilitaciju i reintegraciju počinitelja u drugi plan (Hucklesby i sur., 2016.; Beyens, 2017.; Rap i sur., 2017).

7.4. Elektronički nadzor u Njemačkoj

Njemačka se razlikuje od ostalih jurisdikcija po opreznom pristupu elektroničkom nadzoru. Za razliku od problema prenapučenosti zatvora, koji je bio pokretač implementacije elektroničkog nadzora u nacionalna zakonodavstva brojnih europskih zemalja, prenapučenost zatvora nikad nije bila alarmantno pitanje u Njemačkoj (Dünkel i sur., 2017a). Naime, njemački je zakonodavac već 1969. velikom reformom zakona zamijenio kratkotrajne zatvorske kazne novčanima, stoga elektronički nadzor nikada nije bio važno kaznenopravno

²⁰ Zakonodavac propisuje i maksimalno trajanje elektroničkog nadzora. Inicijalno može biti naloženo da traje do šest mjeseci, s mogućnošću daljnjeg produljenja za još šest mjeseci, ali ni u kom slučaju ne može biti dulje od izrečene kazne zatvora i mora doseći najmanje jednu trećinu izrečene kazne (čl. 44. st. 1. Zakona 2006).

pitanje (Dünkel, 2018:67). U Njemačkoj elektronički nadzor nije samostalna kaznena sankcija, što je rezultat kaznene kulture koja je snažno orijentirana na rehabilitaciju, stoga se uvijek dodaje kao (daljnji) uvjet drugim (rehabilitacijskim) mjerama ili sankcijama, poput probacije ili uvjetnog otpusta uz nadzor probacijske službe (Dünkel i sur., 2017a:32).

Potkraj devedesetih godina prošlog stoljeća pilot-projekt pokrenut je u samo jednoj saveznoj državi, Hessenu, gdje je elektronički nadzor ponajprije korišten u kombinaciji s uvjetnom osudom ili kao alternativa istražnom zatvoru (Mayer, 2003; Schädler, 2003). No osim tog pilot-projekta, u Njemačkoj nikada nije bila predviđena inkorporacija elektroničkog nadzora na nacionalnoj razini. Razlog tome jest što se elektronički nadzor ne smatra primjerenom alternativom zatvaranju, bilo u fazi prethodnog postupka (kao alternativa istražnom zatvoru), bilo kao alternativa kažnjavanju, pri izricanju kazne. U odnosu na primjenu elektroničkog nadzora u fazi uvjetnog otpusta, u kontekstu pripreme za izlazak iz zatvora, samo su tri savezne države (Hessen, Baden-Württemberg i Saska-Anhalt) uvele takvu mogućnost u svoje zatvorsko zakonodavstvo.

Takozvano elektroničko praćenje lokacije (dalje u tekstu: EAÜ-EM, čl. 68b st. 1. toč. 12. StGB)²¹ jedini je oblik elektroničkog nadzora koji je prihvaćen u svim njemačkim savezima (Dünkel i sur., 2016). EAÜ-EM ponajprije se koristi za nadzor počinitelja koji su pušteni iz zatvora nakon odsluženja pune kazne²², te zbog svog zakonskog koncepta predstavlja iznimnu praksu koja je ograničena na vrlo mali broj visokorizičnih počinitelja. EAÜ-EM koristi GPS tehnologiju i time omogućava kontinuirano praćenje lokacije osobe, koje se ne primjenjuje 24 sata dnevno. Umjesto toga, nadležna tijela dobivaju pristup „geopodacima“ uglavnom kada je počinitelj napustio zonu uključanja ili je nezakonito stupio u zonu isključenja (npr. igrališta, škole, vrtiće ili mjesto stanovanja žrtve) (Dünkel i sur., 2017a). Svrha EAÜ-EM jest minimizirati rizik da će počinitelji, koji su počinili teška kaznena djela protiv spolne slobode ili nasilne delikte (opasni počinitelji), ponovno počiniti kaznena djela nakon puštanja na slobodu. Zakonodavac predviđa trajanje nadzora koje ne može biti kraće od dvije ni dulje od pet godina (čl. 68c st. 1. StGB)²³, kao i mogućnost vremenski neograničenog nadzora (čl. 68c st. 3. toč. 2 StGB).

U kontekstu navedenog, možemo sumirati da upotreba elektroničkog nadzora u Njemačkoj ima dvije različite razine primjene: (1) elektroničko praćenje lokacije (EAÜ-EM) za visokorizične počinitelje, koje je prihvaćeno u svim savezima, ali je zbog svoje pravne koncepcije primjenjivo samo u iznimnim slučajevima te (2) elektronički nadzor pomoću radiofrekvencije koji se koristi kao alternativa istražnom zatvoru ili kazni zatvora, ali se primjenjuje u samo jednoj saveznoj državi (Hessen) i to u vrlo ograničenom broju slučajeva (Haverkamp i Woessne, 2016)²⁴.

²¹ Kazneni zakon (Strafgesetzbuch – StGB), Elektronische Aufenthaltsüberwachung-EAÜ.

²² EAÜ se uglavnom koristi za visokorizične počinitelje seksualnih prijestupa (75%) te počinitelje osuđene na druga nasilna kaznena djela (25%). Usp. Dünkel i sur. (2016).

²³ Njemački Kazneni zakon, (Strafgesetzbuch – StGB), dostupno na https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0433.

²⁴ Zabilježeno je samo oko 80 slučajeva elektroničkog nadzora naspram 16.000 slučajeva probacije (Dünkel i sur., 2017a:30).

Od uvođenja elektroničkog nadzora u Njemačkoj 2011. sudovi nisu pokazali intenciju njegove šire primjene²⁵, što implicira na okolnost da elektronički nadzor u Njemačkoj nije kvantitativno relevantan. Također, u pokrajini Hessen 2016. manje od 1% svih osoba pod probacijom bilo je elektronički nadzirano, što upućuje na zaključak da elektronički nadzor ni u predmetnoj pokrajini nema kvantitativnu važnost (Dünkel i sur., 2017a:35).

Može se konstatirati da se Njemačka opire upotrebi elektroničkog nadzora te se on i dalje iznimno koristi samo za visokorizične počinitelje koji su pušteni iz zatvora nakon odsluženja kazne. Elektronički nadzor uvijek se kombinira s intenzivnim probacijskim nadzorom i stoga je sastavni dio rehabilitacijskog rada probacijskih službi. Budući da tehnologija elektroničkog nadzora nije rehabilitacijska (Nellis, 2015:16), njemački zakonodavac dopušta elektronički nadzor samo u kombinaciji sa sankcijama ili mjerama koje se temelje na rehabilitacijskom pristupu. Razlog tomu jest što su njemačko pravosuđe i kaznenopravna politika neskloni primjeni elektroničkog nadzora s obzirom na to da nema pritiska zatvorskog sustava (nema prenapučenosti zatvorskih kapaciteta), a probacijske službe prilično su aktivne i učinkovite (i bez provođenja elektroničkog nadzora) (Dünkel i sur., 2017a). Zanimljivo je i to da se, za razliku od drugih jurisdikcija u europskoj komparativnoj studiji, elektronički nadzor u Njemačkoj temelji isključivo na GPS-u pa pristanak počinitelja na primjenu elektroničkog nadzora nije potreban (Harders, 2014).

7.5. Elektronički nadzor u Francuskoj

O uvođenju elektroničkog nadzora kao mjere za ograničavanje prenapučenosti zatvora i negativnih konotacija koje iz toga proizlaze, u Francuskoj se počelo razmatrati još 1980-ih (Bonnemaison, 1989). Međutim, trebalo je proći još cijelo desetljeće prije njegove inkorporacije u nacionalni sustav. Specifičnost uvođenja elektroničkog nadzora ogleda se u sukcesivnom karakteru njegove implementacije. Potkraj 1997., nakon brojnih parlamentarnih rasprava, Zakonom br. 97-1159²⁶ uveden je elektronički nadzor kao alternativa kazni zatvora. Odluka o zatvaranju ili stavljanje osuđenika pod elektronički nadzor vrlo je diskrecijska i uključuje sagledavanje svih okolnosti slučaja, kao i saslušanje počinitelja o njegovoj podobnosti da bude stavljen pod elektronički nadzor (Henneguelle i sur., 2016:630). Pravno gledano, elektronički nadzor nije kaznenopravna sankcija, nego način izdržavanja zatvorske kazne prije ili nakon zatvaranja. Navedeno podrazumijeva policijski sat kod kuće (*home curfew*), ali i sudsko nametanje posebnih obaveza okrivljeniku. Iako je elektronički nadzor dobio zakonski legitimitet 1997., trebalo je proći nekoliko godina kako bi sazrela ideja o njegovoj primjeni u praksi. Rana faza postupnog uvođenja elektroničkog nadzora smatra se razdobljem između 2000. i 2003. (Henneguelle i sur., 2016). Inicijalno, elektronički je nadzor početkom 2000-ih uveden eksperimentalno kao pilot-projekt (Kensey i sur., 2003; Lévy i

²⁵ Elektronički je nadzor u petogodišnjem razdoblju (2011.–2016.) primijenjen u samo 136 predmeta (Dünkel i sur., 2017a:34).

²⁶ Loi n° 97-1159 du 19 décembre 1997 consacrant le placement sous surveillance électronique comme modalité d'exécution des peines privatives de liberté, dostupno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000373097/>.

Pitoun, 2004.) u četiri suda ili *Tribunaux de Grande Instance*²⁷, između 1. listopada 2000. i 1. listopada 2001. godine. Nakon završetka projekta, počevši od siječnja 2002., svi francuski sudovi mogli su izreći elektronički nadzor ako su bili ispunjeni zakonski uvjeti²⁸. Prvi val usvajanja zapravo se dogodio između prosinca 2002. i svibnja 2003., nakon čega su francuski sudovi općenito usvojili elektronički nadzor. Danas se elektronički nadzor široko koristi putem različitih modaliteta njegova izvršenja, dok kombinacija s prijevremenim otpustom s izdržavanja kazne zatvora potencijalno pozitivno utječe na smanjenje stope zatvorskih kapaciteta.

Francuski zakonodavac elektronički nadzor smatra odgovarajućom alternativom zatvaranju jer sudac može svaku kratkotrajnu kaznu zatvora zamijeniti elektroničkim nadzorom tako da počinitelj cijelu kaznu odsluži kod kuće pod elektroničkim nadzorom (Henneguelle i sur., 2016:631). Francuski model usmjeren je na zamjenu kratkotrajne bezuvjetne kazne zatvora, no služi i kao alternativa istražnom zatvoru (Kensey i sur., 2003). Rezerviran je za osobe osuđene na kaznu zatvora do jedne godine, kao i za osuđenike kojima ostatak izdržane kazne ne prelazi jednu godinu (Albrecht, 2005).

Analogno nizozemskom modelu, potreban je pristanak okrivljenika koji se u Francuskoj mora dati u nazočnosti vijeća obrane (*defence council*). Osuđena osoba ili državni odvjetnik može podnijeti zahtjev da se izrečena kazna zatvora zamijeni elektroničkim nadzorom, a konačnu odluku donosi sudac koji izriče kaznu (*juge d' application des peines*). Elektronički nadzor ne smije trajati dulje od četiri mjeseca i trebao bi biti sastavni dio programa rehabilitacijskih mjera (Albrecht, 2005:5).

7.6. Elektronički nadzor u Hrvatskoj

Hrvatski je zakonodavac, ponukan rasterećenjem zatvorskih kapaciteta i mogućnostima uštede, relativno kasno stao uz bok ostalim europskim zemljama normiravši različite alternativne mjere i sankcije. Istražni zatvor u domu uveden je „novim“ Zakonom o kaznenom postupku iz 2008.²⁹, odnosno njegovom novelom iz 2009.³⁰, ali je do donošenja provedbenog propisa trebalo proći još pet godina³¹, odnosno deset za prvu primijenjenu u praksi, i to (isključivo) za potrebe provođenja pilot-projekta 2017. godine. Odredbama Zakona o kaznenom postupku (dalje u tekstu: ZKP)³² predviđena je uporaba elektroničkog nadzora putem radiofrekvencije, i to za istražni zatvor u domu (čl. 119. ZKP), na temelju odluke suda³³. Uvjetni otpust uz elektronički nadzor normiran je tek recentnim Zakonom

²⁷ Četiri suda na kojima je proveden pilot-projekt nalazila su se u Agenu, Aix-en-Provenceu, Grenoblu i Lilleu.

²⁸ U siječnju 2002. samo je jedan sud (u Béziersu na jugu Francuske) odobrio elektronički nadzor kao alternativu kazni zatvora (Henneguelle i sur., 2016:635).

²⁹ NN 152/08.

³⁰ NN 76/2009.

³¹ Pravilnik o načinu provedbe nadzora izvršavanja istražnog zatvora u domu, NN 151/2014.

³² NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 80/22.

³³ Hrvatski zakonodavac materijalne uvjete primjene istražnog zatvora u domu normira analogno okolnostima

o izvršavanju kazne zatvora³⁴, u odredbi čl. 169. koji propisuje da sud, uz pisani pristanak zatvorenika, može rješenjem odrediti provođenje elektroničkog nadzora tijekom uvjetnog otpusta. U nacrtu prijedloga zakona istaknuto je da predložena mjera ima za cilj „povećati broj odobrenih uvjetnih otpusta zatvorenika i olakšati nadzor uvjetnog otpusta, budući da se svrha izvršavanja kazne zatvora postiže na ekonomičniji i efikasniji način.“³⁵ Institut uvjetnog otpusta uz elektronički nadzor još nije zaživio u praksi s obzirom na to da se način provođenja elektroničkog nadzora tijekom uvjetnog otpusta propisuje posebnim Pravilnikom o uvjetnom otpustu pod elektroničkim nadzorom³⁶ koji je nadležno ministarstvo donijelo tek u srpnju 2022. godine.

Općenito, u Hrvatskoj je uočen nedostatak znanstvenog i stručnog interesa za tu problematiku. O marginalnoj primjeni elektroničkog nadzora u RH, *per se*, govori podatak da prije početka pilot-projekta 2017., unatoč postojanju odredbi koje reguliraju mogućnost korištenja elektroničkog nadzora u praksi, on nijednom nije upotrijebljen. Otegotnom okolnošću pri pronalaženju kandidata za uključivanje u pilot-projekt pokazalo se ograničavanje elektroničkog nadzora (isključivo) na istražni zatvor u domu i uvjetni otpust (Špero, Rosandić, 2017). Sudovi uključeni u projekt nisu imali primjeren broj predmeta u radu u kojima se mogao odrediti uvjetni otpust s elektroničkim nadzorom niti aktivnih istražnih radnji u kojima se mogao odrediti istražni zatvor u domu s elektroničkim nadzorom (Špero, Rosandić, 2017:688). Na kraju je u pilot-projektu sudjelovalo samo pet osoba nad kojima je bio proveden elektronički nadzor u razdoblju od sto dana (od 17. veljače do 28. svibnja 2017.)³⁷. Iako Špero, Rosandić (2017:691) te Dragičević Prtenjača i Gracin (2021:759) ističu uspješnost pilot-projekta i *de lege ferenda* predlažu izmjene zakonske regulative u cilju šire primjene elektroničkog nadzora, autorica je stava da uspješnost projekta ne može biti izvedena isključivo iz nekršenja obveza iz elektroničkog nadzora i to na uzorku od pet osoba, koji uzorak ne može biti reprezentativan. Proširenje opusa primjene elektroničkog

koje opravdavaju primjenu istražnog zatvora (čl. 123. st. 1. toč. 1. – 4. ZKP), uz taksativno navođenje kategorija osoba spram kojih se mjera može izreći, odnosno „kojima nije mjesto u zatvoru“ (te drugi iznimno opravdani slučajevi), a kada je za ostvarenje svrhe istražnog zatvora dovoljna zabrana okrivljeniku da se ne udaljava iz doma. Međutim, praksa pokazuje da se navedena odredba ne primjenjuje. U prilog navedenom govori i recentna odluka Ustavnog suda RH (br. U-III/3023/2021 od 21. prosinca 2021.) kojom je konstatirana povreda prava na slobodu (čl. 22. Ustava RH) jer su nadležni sudovi, u smislu č. 95. st.1. ZKP-a/08, po službenoj dužnosti propustili s dužnom pažnjom procijeniti može li se primjenom neke od blažih mjera u odnosu na podnositeljicu ostvariti svrha ograničenja prava na slobodu. Naime, podnositeljica je bila majka dojilja tada šestomjesečnog djeteta te su uslijed njezina boravka u istražnom zatvoru majka i dijete bili nepotrebno razdvojeni.

³⁴ NN 14/2021.

³⁵ Nacrt konačnog prijedloga Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zagreb, 9. prosinca 2020., str. 117.

³⁶ NN 78/2022.

³⁷ U pilot-projektu sudjelovale su četiri osobe koje su bile na uvjetnom otpustu pod elektroničkim nadzorom te jedna osoba koja je bila u istražnom zatvoru u domu s elektroničkim nadzorom. Prva je osoba u Hrvatskoj stavljena pod elektronički nadzor 17. veljače 2017. i to na temelju rješenja o uvjetnom otpustu s elektroničkim nadzorom Županijskog suda u Velikoj Gorici. Više o pilot-projektu u RH vidi Špero i Rosandić (2017).

nadzora svakako je pohvalno, s obzirom na to da u vrijeme provođenja pilot-projekta, kao ni danas, nije postojala pravna osnova za primjenu elektroničkog nadzora u nekim drugim situacijama, primjerice kao uvjet uz izvršavanja posebnih obveza iz čl. 62. Kaznenog zakona (dalje u tekstu: KZ)³⁸ ili sigurnosne mjere iz čl. 73. KZ-a³⁹. Međutim, elektronički se nadzor mogao primijeniti i na situaciju izdržavanja kazne zatvora u domu (čl. 44. st. 4. KZ-a)⁴⁰, koja mjera nije nijednom bila izrečena (Dragičević Prtenjača, Gracin, 2021). S obzirom na navedeno, moguće je da će prošireni radijus primjene elektroničkog nadzora pridonijeti njegovoj većoj uporabi, no trenutačno, *de facto* nema relevantne sudske prakse kad je riječ o provođenju mjera uz elektronički nadzor. Recentni podaci idu u prilog konstataciji da Hrvatska ne prakticira primjenu elektroničkog nadzora, unatoč postojećem zakonodavnom okviru i provedbenim propisima, a što je razvidno iz okolnosti da u godinama nakon pilot-projekta elektronički nadzor nijednom nije izrečen (kao ni mjera istražnog zatvora u domu)⁴¹.

8. ZAKLJUČAK

Znatan porast zatvorske populacije te popratni financijski izdaci održavanja zatvorskog sustava doveli su do povećanog interesa za inkorporacijom alternativnih kazni zatvora u nacionalne sustave. Elektronički nadzor integriran je u europske sustave sankcija i mjera, ali vrsta njegove integracije i pozicioniranje uvelike ovise o pojedinostima nacionalnih sustava kaznenih sankcija. Čini se da postoji konsenzus da je elektronički nadzor u određenoj mjeri alternativa kazni zatvora, ali, pretežno, interferira i s drugim oblicima sankcija u zajednici. U europskim zemljama postoje znatne razlike u primjeni elektroničkog nadzora i teško je identificirati uzroke tome. Razloge možemo tražiti u ciljevima koji se njegovom primjenom tendiraju ostvariti. Jedan od njih može biti smanjenje zatvorskih kapaciteta ili strože provođenje uvjeta nadzora, ostvarenje posebne prevencije ili smanjenje recidivizma. Pravosudni sustavi su heterogeni, u nekim je elektronički nadzor uveden mnogo ranije nego u drugim sustavima te područje njegove primjene varira, u rasponu od sužene do sveobuhvatne. Danas se elektronički nadzor primjenjuje u svim fazama kaznenog postupka te u raznim modalitetima izvršenja, s obzirom na to da u pojedinim jurisdikcijama predstavlja samostalnu alternativu zatvaranju ili, pak, oblik nadzora nad izvršavanjem sankcija i mjera.

³⁸ NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., 84/21.

³⁹ Primjerice, pri izvršavanju posebnih obveza iz čl. 62. st. 2. KZ-a: zabrana posjećivanja određenih mjesta, objekata i događaja, koji mogu biti prilika ili poticaj za počinjenje novog kaznenog djela (toč. 6.), zabrana druženja s određenom osobom ili grupom osoba koje bi ga mogle navesti da počinu kazneno djelo, zabranu zapošljavanja, podučavanja ili smještaja tih osoba (toč. 7.) te zabranu napuštanja doma u određenom razdoblju tijekom dana, (toč. 8.) ili sigurnosnih mjera, kao što je zabrana približavanja, uznemiravanja ili uhođenja (čl. 73. KZ-a).

⁴⁰ Mogućnost izvršenja kazne zatvora do jedne godine u domu moguća je od 1. siječnja 2013., odnosno od trenutka stupanja na snagu „novog“ Kaznenog zakona (NN 125/11.) kojim je takva mogućnost normirana.

⁴¹ U 2018. ukupno je 3937 osoba bilo pod probacijskim sustavom. U sljedećoj 2019. ta brojka iznosila je 3763 počinitelja, u 2020. godini 3675, dok je 2021. godine 3548 osoba bilo pod probacijom. Nijednom u četverogodišnjem razdoblju nije izrečena mjera elektroničkog nadzora, bilo kao samostalna sankcija ili uvjet uz probaciju. Vidi Aebi i sur., (2018:12), Aebi i sur., (2019:13), Aebi i sur., (2020:15) te Aebi i sur., (2021:16).

Iako je primjena elektroničkog nadzora primarno bila orijentirana na smanjenje zatvorskih kapaciteta, provedena istraživanja upućuju na zaključak da uvođenje i primjena elektroničkog nadzora u Europi nisu imali veći utjecaj na stopu zatvorske populacije te da u većini slučajeva to nije uspjelo riješiti probleme prenapučenosti (npr. Engleska/Wales, Francuska). Dok je u pojedinim zemljama (Engleska i Walesu, Belgija) uvođenje elektroničkog nadzora kao samostalne sankcije rezultiralo anuliranjem važnosti tradicionalnih programa socijalne podrške, poput probacijskih službi, u drugim je jurisdikcijama (Nizozemska, Njemačka) elektronički nadzor postao nerazdvojni dio rehabilitacijski orijentirane sankcije pod snažnom ulogom probacijske službe. Elektronički nadzor nije izolirano rješenje za smanjenje stope zatvorske populacije, za smanjenje stope recidivizma ili afirmaciju reintegracije počinitelja. Kritičkim empirijskim istraživanjem potrebno je stipulirati uvjete i mjere u korelaciji s kojima elektronički nadzor može odigrati konstruktivnu ulogu u postizanju ciljeva kojima se stremi. Empirijska istraživanja idu u prilog konstataciji da elektronički nadzor može pozitivno utjecati na smanjenje stope recidivizma samo ako je primjereno inkorporiran u rehabilitacijski sustav tako da je popraćen radom probacijskih službi, kao što je to svojstveno, primjerice, Nizozemskoj. Drugim riječima, elektronički nadzor, *per se*, ne sprječava buduća činjenja kaznenih djela te ne može proizvesti pozitivne promjene.

S obzirom na pozitivna iskustva europskih zemalja i široke modalitete primjene elektroničkog nadzora u promatranim europskim jurisdikcijama, ostaje nejasno zašto se hrvatski zakonodavac opredijelio za oštro ograničenje njegove primjene. U ozračju normativne redukcije primjene elektroničkog nadzora također ostaje diskutabilno zašto hrvatski sudovi zaziru od posezanja za predmetnim institutom koji bi trebao imati primat u odnosu na druge (teže) mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika s obzirom na, često isticano, načelo razmjernosti i shvaćajući kaznu zatvora kao *ultima ratio societatis*. Također, s obzirom na to da uvjetni otpust s elektroničkim nadzorom smjera povećanju broja odobrenih uvjetnih otpusta zatvorenika, čime se rasterećuje zatvorski sustav, okolnost njegove relativno kasne inkorporacije nema racionalno utemeljenje, naročito ako se uzmu u obzir pozitivna iskustva zemalja koje ga godinama prakticiraju te okolnost da se na takav način svrha izvršavanja kazne zatvora ostvaruje ekonomičnije i učinkovitije.

Iako pojedini autori (Dragičević Prtenjača i Gracin, 2021) predlažu *de lege ferenda* proširenje elektroničkog nadzora i na druge alternative zatvaranju ili kao dodatni uvjet uz pojedine mjere opreza, sigurnosne mjere ili mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku, prvi korak trebao bi biti evociranje njegove primjene u praksi, pa i unutar uskih ograničenja kako ih predviđa hrvatski zakonodavac, a kako bi se ostvarili prvi pozitivni pomaci. Tek tada, uz opipljivu i afirmativnu dispoziciju elektroničkog nadzora u praksi, možemo razmišljati o sljedećim aspektima njegove primjene. Odgovor na deprivaciju elektroničkog nadzora u praksi ne bi trebalo tražiti u proširenju aspekata njegove primjene nego na implementaciji postojećih normativnih rješenja.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Albrecht, H. J. (2005). *Electronic Monitoring in Europe. A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring*, 1-17.
2. Andersen, L. H., Andersen, S. H. (2014). *Effect of electronic monitoring on social welfare dependence*. *Criminology & Public Policy*, 13, 349-379.
3. Beyens, K., Devresse, M. S., Kaminski, D., Luypaert, H. (2007). *Over het 'eigen' aardige karakter van het elektronisch toezicht in België*. *Fatik* (116), 4-15.
4. Beyens, K., Roosen, M. (2016). *Suspects Being Watched in Real Time: Introducing GPS Tracking in Belgium*, *Journal of Technology in Human Services*, 34(1), 102-116.
5. Beyens, K. (2017). *Electronic monitoring and supervision: A comparative perspective*. *European Journal of Probation*, 9(1), 3-10.
6. Beyens, K., Roosen, M. (2017). *Electronic monitoring and reintegration in Belgium*. *European Journal of Probation*, 9(1), 11-27.
7. Bishop, N. (1995). *Le controle intensif par surveillance electronique: un substitut suedois a l' emprisonnement*. *Bulletin d' information penologique*, 19/20, 8-10.
8. Bishop, N., Schneider, U. (2001). *Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures: Introduction to a New Council of Europe Recommendation*. *European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice*, 9(3), 180-192.
9. Black, M., Smith, R. G. (2003). *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*. Trends & issues in crime and criminal justice no. 254. Canberra: Australian Institute of Criminology, 1-6.
10. Bonnemaison G. (1989). *La modernisation du service public pénitentiaire*. Rapport au Garde des Sceaux et au Premier ministre, Parigi, Ministère de la Justice.
11. Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. (2000a). *Can electronic monitoring make a difference?* *Crime and Delinquency*, 46, 61-75.
12. Bonta, J., Wallace-Capretta, S., and Rooney, J. (2000b). *A quasi-experimental evaluation of intensive rehabilitation supervision probation*. *Criminal Justice & Behavior*, 27(3), 312-329.
13. Boone, M., van der Kooij, M., Rap, S. (2016). *Electronic Monitoring in the Netherlands*. Utrecht University.
14. Boone, M., van der Kooij, M., Rap, S. (2017). *The highly reintegrative approach of electronic monitoring in the Netherlands*, *European Journal of Probation*, 9(1), 46-61.
15. Borsekova, K., Krištofík, P., Vaňová, A., Korony, S. (2018). *Electronic Monitoring as an alternative form of punishment: an exploratory study based on European*. *International Journal of Law and Interdisciplinary Legal Studies*, 4(1), 39-51.

16. Buysse, W., Piepers, N., Swami-Persaud, A., Meijer, S. (2021). *Wet langdurig toezicht Procesevaluatie*, WODC, ministerie van Justitie en Veiligheid.
17. Cadigan, T.P. (1991). *Electronic monitoring in federal pretrial release*. Federal Probation. 55 (2), 26-30.
18. Cvitanović, L., Derenčinović, D., Munivrana Vajda, M., Turković, K. (2013). *Posebni dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
19. DeMichele, M., Payne, B. K. (2009). *Offender Supervision with Electronic Technology: Community Corrections Resource* (second edition). Washington, DC: Bureau of Justice Assistance.
20. DeMichele, M. (2014). *Electronic monitoring: It is a tool, not a silver bullet*. Criminology & Public Policy, 13(3), 393-400.
21. Devresse, M. S. (2014). *La surveillance électronique des justiciables*, CRISP, Courrier hebdomadaire, n° 2227-2228, 5-74.
22. Dragičević Prtenjača, M.; Gracin, D. (2021). *Elektronički monitoring u suvremenom kaznenom pravu i Hrvatskoj – alternativa kazni zatvora i panceja za prenapučenost zatvora ili samo još jedan od načina nadzora izvršavanja sankcija i mjera*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 58(3), 743-762.
23. Dünkel, F., Thiele, C., Treig, J. (2016). *Electronic Monitoring in Germany*. University of Greifswald, Germany.
24. Dünkel, F., Thiele, C., Treig, J. (2017a). „You’ll never stand-alone“: *Electronic monitoring in Germany*, European Journal of Probation, 9(1), 28-45.
25. Dünkel, F., Thiele, C., Treig, J. (2017b). *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich – Bestandsaufnahme und Perspektiven*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
26. Dünkel, F., (2018). *Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review*, Kriminologijis studijos, 6, 58-77.
27. Erez, E., Ibarra, P. (2007). *Making your home a shelter: Electronic monitoring and victim re-entry in domestic violence cases*. British Journal of Criminology, 47, 100-120.
28. Erez, E., Ibarra P. (2014) *Electronic Monitoring: International and comparative perspectives*. Crime, Law and Social Change 62(4), 385-387.
29. Finn, M. A., Muirhead-Steves, S. (2002). *The effectiveness of electronic monitoring with violent male parolees*. Justice Quarterly 19(2), 293-312.
30. Gainey, R. (2014). *Electronic Monitoring in Denmark and Beyond*, Criminology & Public Policy, 13(3), 345-348.
31. Graham, H., McIvor, G. (2015). *Scottish and International Review of the Uses of Electronic Monitoring*, University of Stirling, August 2015.
32. Harders, I. (2014). *Die elektronische Überwachung von Straffälligen. Entwicklung, Anwendungsbereiche und Erfahrungen in Deutschland und im europäischen Vergleich*, Mönchengladbach, Germany: Forum-Verlag Godesberg.
33. Haverkamp, R., Mayer, M., Levy, R. (2003). *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?* U: Mayer, M., Haverkamp, R., Levy, R. (eds.): *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?* Freiburg, 1-12.

34. Haverkamp, R., Mayer, M., Levy, R. (2004). *Electronic Monitoring in Europe*. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Issue 1., 36-45.
35. Haverkamp, R., Woessne, G. (2016). *The Emergence and Use of GPS Electronic Monitoring in Germany: Current Trends and Findings*, Journal of Technology in Human Services, 34(1), 117-138.
36. Henneguelle, A., Monnery, B., Kensey, A. (2016). *Better at Home than in Prison: The Effects of Electronic Monitoring on Recidivism in France*, Journal of Law & Economics, 59(3), 628-668.
37. Hucklesby, A. (2008). *Vehicles of Desistance: the impact of electronically monitored curfew orders*, Criminology and Criminal Justice, 1(8), 51-71.
38. Hucklesby, A. (2009). *Understanding offenders' compliance: a case study of electronically monitored curfew orders*, Journal of Law and Society, 36(2), 248-271.
39. Hucklesby, A. (2011). *The working life of electronic monitoring officers*, Criminology and Criminal Justice, 11(1), str. 59-76.
40. Hucklesby, A., Beyens, K., Boone, M., Dünkel, F., McIvor, G., Graham, H. (2016). *Creativity and Effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five jurisdictions*, Criminal Justice Programme of the European Union.
41. Hucklesby, A., Holdsworth, E. (2016). *Electronic Monitoring in England and Wales*, Centre for Criminal Justice Studies, University of Leeds, UK.
42. Kensey, A., Pitoun, A., Lévy, R.; Tourmier, P.-V. (2003). *Sous surveillance électronique. La mise en place du "bracelet électronique" en France (octobre 2000 – mai 2002)*, Travaux & Documents (Direction de l'Administration Pénitentiaire).
43. Lehner, D. (2003). *Electronic Monitoring as an Alternative Penal Sanction in Switzerland*. U: Mayer, M., Haverkamp, R., Levy, R. (eds.): Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe? Freiburg, 115-120.
44. Leonardi, F. (2013). *La sorveglianza elettronica come alternativa al carcere: l'esperienza europea*, Rassegna penitenziaria e Criminologica, (2), 79-124.
45. Lévy, R., Pitoun, A. (2004). *L'expérimentation du placement sous surveillance électronique en France et ses enseignements (2001–2004)*. Déviance et Société, 28(4), 411-437.
46. Lilly, J. (2006). *Issues Beyond Empirical EM Reports*, Criminology and Public Policy, 5(1), 93-101.
47. Mair, G. (2006). *Electronic Monitoring: Effectiveness and Public Policy*, Criminology and Public Policy, 5(1), 57-60.
48. Mayer, M. (2003). The German pilot project: Potentials and risks. U M. Mayer, R. Haverkamp & R. Lévy (Eds.), *Will electronic monitoring have a future in Europe? Contributions from a European workshop*, June 2002, 169-175. Freiburg i. Br., Germany: Edition Iuscrim.
49. Moss, B. (2018). *Electronic monitoring and monitoring probation: The case of Ireland*. European Journal of Probation, 10(2), 120-135.
50. Nellis, M. (2006). *Surveillance, Rehabilitation and Electronic Monitoring: Getting the Issues Clear*. Criminology and Public Policy 5(1), 103-108.

51. Nellis, M. (2009). *Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding the Experience of Electronically Monitored Curfews*. *European Journal of Probation* 1(1): 41-65.
52. Nellis, M. (2013). *Surveillance, stigma and spatial constraint: The ethical challenges of electronic monitoring*. U: Nellis, M., Beyens, K. and Kaminski, D. (eds) *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. London/New York: Routledge, 193-210.
53. Nellis, M., Bungerfeldt, J. (2013). *Electronic monitoring and probation in Sweden and England and Wales: Comparative policy developments*. *Probation Journal*, 60(3), 278-301.
54. Nellis, M. (2014). *Understanding the Electronic Monitoring of Offenders in Europe: expansion, regulation and prospects*. *Crime Law and Social Change*, 62(4), 489-510.
55. Nellis, M. (2015). *Standards and Ethics in Electronic Monitoring*, Handbook for professionals responsible for the establishment and the use of Electronic Monitoring, Council of Europe.
56. Nellis, M., Martinovic, M. (2016). *Editorial*. *Journal of Technology in Human Services* 34(1), 1-8.
57. Nunes, J. R. (2003). *The Portuguese Pilot Project on Electronic Monitoring*. U: Mayer, M., Haferkamp, R., Levy, R. (Eds.): *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?* Freiburg, 155-158.
58. Payne, B. K. (2014). *It's a small world, but I wouldn't want to paint it: Learning from Denmark's experience of electronic monitoring*. *Criminology & Public Policy*, 13(3), 381-391.
59. Rap, S. E., Kooij, M. van der, & Boone, M. M. (2017). *Elektronisch toezicht in Nederland: de re-integratieve benadering*. *Sancties*, 2017(1), 7-16.
60. Renzema, M., Mayo-Wilson, E. (2005). *Can electronic monitoring reduce crime for moderate to high-risk offenders?* *Journal of Experimental Criminology*, 1(2), 215-237.
61. Renzema, M. (2013). *Evaluative Research on Electronic Monitoring*. U: Nellis, M., Beyens, K., Kaminski, D. (Eds.). *Electronically Monitored Punishment: international and critical perspectives*. London: Routledge.
62. Schädler, W. (2003). *The pilot project on electronic monitoring in Frankfurt, Germany*. U: M. Mayer, R. Haverkamp, & R. Lévy (Eds.), *Will electronic monitoring have a future in Europe? Contributions from a European workshop, June 2002*, 163–168. Freiburg i. Br., Germany: Edition Iuscrim.
63. Spaans, E. (1998). *Electronic Monitoring: The Dutch Experiment*. *CEP-Bulletin*.
64. Špero, J., Rosandić, P. (2017). *Elektronički nadzor pilot-projekt u Republici Hrvatskoj*. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb)*, 24(2), 671-692.
65. Vanhaelemeesch, D., Vander Beken, T., Vandevelde, S. (2013). *Punishment at home: offenders' experiences with electronic monitoring*, *European Journal of Criminology*, 11(3), 273-287.

66. Wallace-Capretta, S., Roberts, J. (2013). *The evolution of electronic monitoring in Canada. From corrections to sentencing and beyond*. U: Nellis, M., Beyens, K., Kaminski, D. (Eds.). *Electronically Monitored Punishment: international and critical perspectives*. London: Routledge, 44-62.
67. Williams, J., Weatherburn, D. (2019). *Can Electronic Monitoring Reduce Reoffending?* IZA Discussion Papers, No. 12122, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn.

Ostali izvori

1. Aebi, M. F., Hashimoto, Y. Z., Tiago, M. M. (2018). *Probation and Prisons in Europe, 2018: Key Findings of the SPACE reports*, Council of Europe, str. 1-14.
2. Aebi, M. F., Hashimoto, Y. Z., Tiago, M. M. (2019). *Probation and Prisons in Europe, 2019: Key Findings of the SPACE reports*, Council of Europe, str. 1-15.
3. Aebi, M. F., Hashimoto, Y. Z., Tiago, M. M. (2020). *Probation and Prisons in Europe, 2020: Key Findings of the SPACE reports*, Council of Europe, str. 1-17.
4. Aebi, M. F., Hashimoto, Y. Z., Tiago, M. M. (2021). *Probation and Prisons in Europe, 2022: Key Findings of the SPACE reports*, Council of Europe, str. 1-18.

Abstract

Nevena Aljinović

Implementation of electronic surveillance in criminal law in some European countries

Electronic surveillance is a specific modality of supervision over implementing alternative sanctions, i.e., supervision over precautionary measures or measures of the defendant's presence in the proceedings, the manner of execution of a prison sentence, or, per se, an alternative to imprisonment. Despite the broad affirmative trend of using electronic surveillance through various stages of criminal proceedings, it has not been accepted by all Western European countries, suggesting that different cultural traditions, constitutional configurations, and unique national experiences greatly influence its implementation patterns. There are many differences in its implementation in some European jurisdictions that apply electronic surveillance. Still, given its representation, it can be concluded that electronic surveillance is not a quantitatively relevant measure. Also, despite the envisaged legislative framework, some countries do not have the practice of resorting to this modality of supervision.

This paper aims to analyze and evaluate the approach to electronic surveillance in certain European countries through various modalities of its application in all phases of criminal proceedings. Applying the theoretical method, the relevant comparative literature on the subject matter is analyzed, and the author relies on the results of previous research conducted on various aspects of electronic surveillance and its correlation with recidivism. Also, the application of the normative method provides insight into the legislative regulation of the institute, but also the application in practice ranging from dead letter on paper (e.g., Croatia) through normative restraint (e.g., Germany) to a wide range of use through various stages of criminal proceedings and modifications of application (e.g., England / Wales, France, Belgium, the Netherlands).

Keywords: electronic surveillance, alternative sanctions, punishment alternative, alternative community measures, criminal proceeding.